

Розвиток науки та освіти. У 1914 р. в місті відкрито Сарненську науково-дослідну станцію по освоєнню боліт (болотна станція). Це – найстаріша наукова установа в Україні. Засновником станції був Юхим Сербін – вчений, організатор освоєння культури боліт Волинського Полісся, а першим директором станції був Леонід Кузнецький.

Болотну станцію, а саме так її тоді називали, тісно пов'язують з Чермерним. І там, і тут простягалися торф'яники, точніше болота, під якими були запаси не тільки поверхневого, а й глибинного торфу. Частина цього величезного болота належала князеві Голіцину, інша – казенному відомству. Для облаштування дослідно-болотного господарства було вирішено з казни взяти 70 десятин землі, крім тих, що погодився відпустити князь Голіцин безоплатно в тимчасове користування Волинського губернського земства.

Упродовж 25 років, з 1873 по 1898, у північних районах сучасної Рівненської області працювала західна експедиція з осушування боліт під керівництвом генерал-лейтенанта Й. Жилінського. Це була не тільки дослідницька, а й практична експедиція. Загони, оснащені доброю на той час технікою, за цих 25 років побудували магістральні канали та розгалужені дрібні меліоративні мережі на площі 500 тисяч гектарів. В ці ж роки був побудований

Хвощеванський магістральний осушуваний канал, який проходив поблизу Чемерного та села Яринівки по руслу колишньої притоки Случа Михайлівки.

Пожовклі сторінки журналу «Болотоведение» сповіщають, що в липні 1913 р. в Сарнах відбулася велика подія: після конкурсного випробування болотних плугів, демонстрував перед численною публікою свою роботу гусеничний трактор «Галст Катерпіллер» – перший на західному Поліссі. Експерти зробили висновки: «Не має сумніву, що для осіб, які володіють великими болотними масивами, цей трактор може мати незаперечний інтерес». А для селян-злидарів він був просто дивом. Є відомості, що експедиція Й. Жилінського працювала на карасинських болотах. У результаті роботи цієї експедиції поміщики мали значний зиск: на осушених землях будували цегельні, просторі лісові дачі, закладали сіножаті, копали кар'єри, в яких вирощували рибу.

У міжвоєнний період, коли наша територія належала Польщі, нові господарі велике значення приділяли розвитку сільськогосподарського використання торфовищ, площею більше як 4 млн. га. Це було пов'язано з перенаселенням сільських теренів, і мало на меті збагатити продуктивний потенціал місцевості.

В 1923 р. організатор Сарненського Округного Аграрного Товариства Щенсний – Понятовський, селянин за походженням, юрист за освітою, політичний і громадський діяч, використовуючи будівлі та землі Болотної станції, відновив підприємство, яке продовжило дослідницьку роботу. На посаду директора обрали інженера Броніслава Хамця. Метою діяльності установи було: меліорація та використання непридатних для сільськогосподарських робіт торфовищ. Це підприємство належало до Аграрного Товариства, яке спочатку підпорядковувалось відділу освіти, до складу якого входили представники Аграрного Міністерства, воєводських відділів, наукових інститутів і товариств. Фінансування відбувалось за рахунок дотації Аграрного Міністерства, пізніше – дотації Волинської Аграрної Палати; бюджет наповнювали також Сарненський Сеймик, доброчинці, невеликий дохід приносив продаж урожаю.

Землі Дослідної установи освоєння торфовищ були розташовані в басейні р. Случ, на краю торф'яного багна «Чемерне». Завданням станції було впровадження директив меліораторам і рільникам щодо способу меліорації та використання торфовищ, усвідомлення користі від меліорації земель і освоєння показових полів. На практиці це означало ведення науково-дослідних робіт у період меліорації, освоєння сільськогосподарських і лучних земель, а також зоотехніки. Дослідні роботи проводились в таких відділах: гідротехнічному, сільськогосподарському з хімічно-фізіологічною лабораторією з підрозділом городництва, лучному з розділом охорони рослин, зоотехнічним. Установа мала також метеорологічну станцію та господарсько-адміністративний відділ.

У 1929–1934 роках гідротехнічним відділом керував доктор Станіслав Баца, який згодом став професором Вищої сільськогосподарської школи у Вроцлаві і засновником Відділу водних меліорацій.

Торфова станція під Сарнами. Фото, 1929 р.

Керівником хімічно-фізіологічної лабораторії від 1930 р. був доцент доктор Болеслав Свентоховський, який займався дослідженням хімічних і біохімічних властивостей ґрунтів. Завданням лабораторії було з'ясувати деякі аспекти характеристики торфу і його сільськогосподарської придатності. Під його керівництвом велися польові дослідження пов'язані з механічним оброботком ґрунту, дослідженням, освоєнням, вмістом добрив.

У сільськогосподарському відділі працював доктор Володимир Темракевич, ботанік і торфознавець, професор Вроцлавської Вищої сільськогосподарської школи.

Війна 1939 р. перервала в установі науково-дослідну роботу. Багато наукових праць та документів було знищено. Однак, німці теж зацікавилися розробками дослідної станції, про що свідчать численні публікації у тогочасній періодиці. За роки війни відбулась значна руйнація всього маєтку.

Традиції Болотної станції і Дослідної установи по освоєнню торфовищ продовжує Науково-дослідна станція по освоєнню боліт у Сарнах у післявоєнний період.

Науковці станції плідно працювали впродовж десятиліть над виведенням нових сортів трав, що вирощуються на осушених землях. Так, ними було виведено сорти трави тимофіївки лучної Сарненська-35 – районованої в Рівненській, Волинській, Чернігівській, Черкаській областях, костриці лучної Сарненська-134, районованої в Рівненській та Волинській областях. Також виведено сорт грястиці збірної «Сарненська місцева», районований в Рівненській, Волинській, Львівській областях та ін.

Плідній праці станції сприяла добра укомплектованість науковими кадрами та вмiла організація науково-дослідної роботи. Більше десятка науковців станції захистили дисертації і стали кандидатами, докторами сільськогосподарських та технічних наук. Серед них Григорій Кияк, який здобув звання доктора. Він основоположник українського насінництва. Микола Бувальцев, Євген Гнида, Анатолій Загорулько, Василь Проневич, Ніна Панюк,

Григорій Парфенюк, Юрій Коробченко, Павло Гаць, Андрій Гордійчук, Борис Дем'янчук, Михайло Долід, Наталія Цуман, Андрій Черенков – кандидати наук, чия праця отримала велике визнання в науковому світі.

Забігаючи наперед, слід зауважити, що, на превеликий жаль, за роки незалежності знизився науковий потенціал станції. В зв'язку з недофінансуванням галузі, багато наукових працівників залишили роботу.

Тепер там працює 24 наукові працівники, які займаються селекцією насінництва лучних трав, технологією лукопасовищного господарства, радіологією, системою землеробства на осушених землях, еволюцією осушених ґрунтів, системою регулювання осушених ґрунтів. Є вже певні напрацювання. Готові роботи до захисту. І є надія, що держава змінить на краще своє ставлення до науки, і станція не тільки відродиться, а й зробить нові кроки до наукових звершень.

У 1991 р. засновано педагогічне училище, що розмістилось в частині корпусів СПТУ-21. Училище готує спеціалістів дошкільного виховання та вчителів початкових класів для північних районів нашої області. В училищі працює 40 викладачів. На двох курсах навчається 453 студенти.

З 1999 р. педучилище набуває статусу педагогічного коледжу – державного вищого навчального закладу I рівня акредитації. Коледж є структурним підрозділом Рівненського державного гуманітарного університету і здійснює підготовку фахівців з неповною вищою освітою та освітньо-кваліфікаційним рівнем молодшого спеціаліста за спеціальностями: дошкільне виховання, початкове навчання та методика середньої освіти, фізична культура.

Успішне здійснення навчально-виховного процесу в коледжі залежить насамперед від керівництва. Від першого дня заклад очолює відповідальний досвідчений високопрофесійний педагог, депутат чотирьох скликань міської та районної рад Петро Петрович Горкуненко. Його особиста позиція та авторитет мають визначальне значення у формуванні іміджу педагогічного коледжу.

Навчання в педколеджі здійснюється на денній та заочній формах навчання за держзамовленням, а також за кошти фізичних та юридичних осіб.

З урахуванням потреб регіону та підвищення конкурентоспроможності випускників на ринку праці здійснюється підготовка фахівців за додатковими кваліфікаціями: вчитель іноземної мови (англійська), вчитель інформатики початкової школи, керівник дитячого хореографічного колективу, вихователь з правом викладання іноземної мови.

У 2010 р. за результатами третьої Загальнонаціональної громадської акції «Флагмани освіти і науки України» навчальний заклад назвали одним із провідних педагогічних колективів України, у 2011 р. – дипломант Всеукраїнського видавничого проекту «Науково-освітній потенціал України». У 2013 р. став двічі дипломантом проекту «Літопис освіти і науки України» та п'ятої Національної виставки «Інноватика в сучасній освіті». У 2014 р. здобув звання лауреата другого ступеня в номінації «Інновації в освітній діяльності вищого навчального закладу з забезпечення якості освіти» на шостому Міжнародному форумі «Інноватика в сучасній освіті». У 2015 р. за підсумками

шостої Міжнародної виставки – презентації «Сучасні заклади освіти-2015» отримав срібну медаль у номінації «Навчальний заклад як соціальний осередок громадсько-патріотичного виховання дітей і студентської молоді», а також диплом за творчу працю з підвищення якості національної освіти.

Випускники коледжу мають змогу продовжити навчання за спорідненими спеціальностями в Рівненському державному гуманітарному університеті з терміном навчання 2,5 роки.

Коледж має чудову матеріально-технічну базу та високий кадровий потенціал. Тут створено всі умови для розвитку творчих сил, здібностей та обдарувань молоді. До послуг молоді у коледжі працює 40 гуртків, самодіяльних колективів, клубів та спортивних секцій.

За ініціативи Петра Горкуненка налагодили міжнародну співпрацю викладачів і студентів двох педколеджів Сарненського та закладу освіти «Брестський державний університет ім. О. С. Пушкіна» (м. Пінськ, Біларусь), гімназії № 13 імені Європейського Союзу міста Вроцлава (Польща). Така співпраця дає можливість запровадити нові методи викладання та оцінювання, що підвищує якість освіти й дозволяє закладу вийти на новий рівень розвитку.

З 2008 р. педколедж працює за програмою корпусу Миру США. Молодіжний проект «Молоді лідери – за здоровий образ життя» виборов американський гранд і отримав фінансову підтримку.

Педагогічний колектив, керований кандидатом педагогічних наук, Відмінником освіти України Петром Горкуненком, весь час у творчому пошуку у викладанні навчальних дисциплін, вихованні майбутніх педагогів. За досягнуті успіхи колектив був нагороджений численними Грамотами, Подяками Міністерства освіти, Рівненської ОДА, Центрального комітету профспілок працівників освіти й науки України. Петро Петрович – член вченої ради та ректорату РДГУ, редколегії видання «Вища педагогічна освіта і наука України», експертної ради з педагогічної освіти, Акредитаційної комісії України. Він неодноразово виступав офіційним опонентом під час захисту дисертацій спеціалізованої вченої ради Інституту педагогічної освіти Національної академії педагогічних наук України.

У 1902 р. в Сарнах було відкрито двокласне залізничне училище (чотири роки навчання), а в 1903 році – двокласне сільське училище. Тому після закінчення церковно-приходської школи в с. Доротичі діти мали змогу навчатись у залізничному та сільському училищах, де здобували спеціальності слюсаря, токаря, кондуктора, телеграфіста, складача вагонів та інші професії. У сільському училищі в той час працювало 7 вчителів, навчалось 353 учні – 210 хлопчиків і 143 дівчинки. Це були перші паростки зародження професійно-технічної освіти. Ці дані зафіксовано в «Пам'ятній книжці дирекції народних училищ Волинської губернії».

Крім того працювала єврейська школа, в якій навчання проводилось за власні кошти. Вона була розміщена по вул. Залізничній в ошатному дерев'яному будиночку.

У 1905–1906 рр. відкрили в місті школу, першим директором якої був Іван Прокопович Залізний, математик за фахом. Великим ентузіастом та

Гімназія ім. Г. Сенкевича. Фото, 1930-ті рр.

Сарненський навчально-виховний комплекс «Школа-колегіум» ім. Т. Шевченка. Фото, 2016 р.

організатором усіх шкільних вечорів для учнів та їх батьків був інженер станції Кузнецов. Діти міста вже мали змогу отримати початкову освіту. Першим загальноосвітнім закладом в місті була відкрита гімназія по вул. Костельній у 1930 р. Навчання в ній велося польською мовою, з оплатою в 120 злотих на рік. Крім гімназії тут працювала ще й школа.

У 1939 р., після встановлення радянської влади, в Сарнах була відкрита середня школа з українською та російською мовами навчання. Під час окупації фашистами міста школа не працювала, а в її приміщенні німці розмістили жандармерію. Відступаючи, підірвали приміщення школи і діти змушені були навчатись у пристосованому приміщенні (тепер вул. 1 Травня).

Перший випуск Сарненської середньої школи №1. Фото, 1948 р.

У 1948 р. середня школа № 1 випустила перших десятикласників. У листопаді 1949 р. навчання розпочалося у триповерховому приміщенні. Старшокласниками були учні з навколишніх сіл Люхча, Доротичі, Немовичі, Любиковичі, Стрільськ, Білятичі, Яринівка, Ремчиці, Гута-Перейма, Тутовичі, Малі Цепцевичі, Зносичі, Тинне. Через 50 років перші випускники організували зустріч у стінах рідної школи. Зібралися на неї Ольга Овсіївна Чмерук, Валентина Андріївна Євтушок, Віра Іванівна Лук'янова, Валентина Корніївна Шатова, Євгеній Михайлович Семенович, Теодозія Бриж.

З вересня 1954 р. при школі стала працювати вечірня семирічна школа робітничої молоді, а з 1963 р. тут діяла і заочна школа.

Важливою подією в житті школи стало присвоєння їй звання ім. Т. Г. Шевченка на честь 150-ї річниці з дня народження поета. Катерина Авраменко

За самовіддану працю ряд вчителів школи отримали державні нагороди: Куколович Софія Григорівна – орден Леніна, Авраменко Катерина Петрівна – звання «Заслужений вчитель УРСР» і медаль А. Макаренка. Шатова Валентина Корніївна – теж звання «Заслужений вчитель України», шестеро вчителів – відмінники освіти. Школу очолювали Горбик Лідія Федорівна, Музика Василь Дмитрович, Радчук Омелян Петрович, Ульянич Григорій Павлович, Демченко Василь Єлісейович, Довгань Володимир Олександрович, Войтюк Петро Миколайович, Ковальов Микола Миколайович, Івчук Сергій

Урок літератури проводить Валентина Шатова. Фото, 1980-ті рр.

Гларіонович. У 1999 р. школу реорганізовано у заклад нового типу – НВК «Школа – колегіум» ім. Т. Г. Шевченка. Тут працює Мала Академія Наук (МАН). Протягом багатьох останніх років колегіум визнано кращим навчальним закладом у районі. Тепер цей заклад очолює Тіткова Ніна Аркадіївна.

У 1967 р. в місті відкрили СШ № 5 в новозбудованому триповерховому приміщенні. Її першим директором був Юхим Олександрович Дишель. До 1994 р. школа здійснила 26 випусків, добре обладнано предметні кабінети, сформовано сильний педагогічний колектив. 6 червня 1994 р. на базі середньої школи № 5 було відкрито навчальний заклад нового типу – гімназію.

Духовними оберезами навчального закладу є Кодекс честі гімназиста, гімн гімназії. Заклад має свій герб.

У навчально-виховному процесі закріплено найкращі традиції освітньої думки, використано передові педагогічні технології. Заняття проходять у 26 навчальних кабінетах. До їх послуг кабінет соціально-психологічної служби, комп'ютерний клас, створено локальну мережу, яка підключена до Інтернету, два навчальні кабінети та конференц-зал, обладнані мультимедійними системами, бібліотека, спортзал, столова й слюсарна майстерні, кабінет обслуговуючої праці, їдальня. В гімназії навчається близько 500 учнів. Вони поповнюють знання, відвідуючи факультативні курси з математики та іноземної мови (англійської, німецької, французької, російської), займаються науково-дослідницькою роботою. У гімназії працює Мала академія наук (МАН), учні постійно посідають призові місця в конкурсах. Тісно співпрацює гімназія з Національним університетом «КПІ», Київським Національним університетом ім. Т. Г. Шевченка, Рівненським технічним університетом, Рівненським інститутом слов'янознавства, Рівненським економіко-гуманітарним інститутом (РЕГУ) ім. С. Дем'янука, Національним університетом «Острозька академія», Харківським Національним аерокосмічним університетом.

У закладі створені всі умови для навчання й виховання всебічно розвинутої особистості; викладаються курси «Економіка», «Людина і суспільство», працюють: ДГО «Паросток», гуртки «Медіа культура», «Оберіг», «Пошук». Учні відвідують гуртки естетичного спрямування: «Творці дивосвіту», «Сучасний танець», «Бальний танець», «Народний танець», вокально-хоровий гурток. Є широка мережа спортивних гуртків: волейбол, баскетбол, теніс, спортивного туризму.

Гімназія – член Асоціації «Відродження України». Вона має свої традиції. Тут щорічно проводять Малі Олімпійські ігри, посвяту в старшокласники, акцію «Дзвони милосердя», новорічний бал, благодійний концерт «Хай добро усіх єднає», свято талантів, свято «Віддаймо шану Кобзареві».

Зі стін гімназії вийшло багато випускників, як закінчили її із золотою і срібними медалями й успішно продовжили навчання у вищих навчальних закладах, а нині успішно працюють в усіх сферах.

Тільки за останні два роки на олімпіадах з базових дисциплін 8 учнів стали призерами, із захисту науково-дослідницьких робіт – 4, «Юний дослідник» – 2. 10 учнів стали переможцями Міжнародного та Всеукраїнського кон-

курсів. Заклад здобував перемогу у грантах Глобального економічного фонду. У 2013 р. випускник гімназії Денис Бутило в Італії на Міжнародній олімпіаді з географії зайняв 3-тє місце. Його наставнику, вчителю географії Світлані Євстафіївні Тітечко присвоєно звання «Заслужений вчитель України». Гімназія є членом Асоціації «Відроджені гімназії України», працює за підтримки районної та міської виконавчої влади.

У навчальному закладі на честь 40-річчя школи обладнано музей історії. Учнями ведеться велика пошукова робота, збираються нові матеріали для поповнення експозицій.

Директор гімназії Тамара Степанівна Шепель – відмінник освіти України, заслужений вчитель України.

Коли школа № 5 набула статусу гімназії, поруч у 1994 р. в приміщенні дитячого садочка для молодших школярів відкрито спеціалізовану школу № 5, в якій навчається біля чотирьох сотень дітей. Першокласники розпочинають навчання у віці шести років, швидко втомлюються і мають можливість після обіду відпочити та виконувати домашні завдання. На перервах проводяться ігри та розваги, отже діти під наглядом майже весь день.

У перші повоєнні роки на базі допоміжної школи № 1 (вул. Артема-Березова) була відкрита школа № 6 Львівської залізничної станції Сарни. Умови для праці були складні. Не вистачало дидактичного матеріалу, вчителів. З вищою освітою працювало лише 5 педагогів, 5 – з неповною вищою, 9 – з середньою освітою. Пізніше це була школа № 43 Львівської залізничної станції Сарни. В цьому приміщенні школа працювала до 1951 р.

У 1953 р. побудовано нове приміщення школи на вулиці Чапаєва, тепер В'ячеслава Чорновола. Контингент учнів збільшився до 800 чоловік, поповнився педагогічний колектив. У 1960 р. школа перейменована в СШ № 4. Директорами працювали в різні періоди: Захарченко Іван Карпович, Ларін Сергій Юхимович, Радіонов Микола Максимович. У 1958 р. директором школи призначили Вороного Миколу Андрійовича. На цій посаді він працював 22 роки. У 1970 р. заклад очолив Дишель Юхим Олександрович. З 1991 року – директором став Козярчук Євгеній Савович, згодом його замінила Василенко Тетяна Марківна. До 1991 р. школа була російською, на даний час – українська.

У свій час вчителями в школі працювали випускник Варшавського університету Гліксон Сергій Абрамович, заслужені вчителі України – Бакшаєв Володимир Андрійович, Прокопенко Андрій Тихонович, Дишель

Андрій Прокопенко

Володимир Бакшаєв

Юхим Олександрович, Мельник-Кузовлева Світлана Федорівна; відмінники народної освіти – Бакшаєва Лідія Кузьмівна, Мятович Віра Григорівна та ін.

Особливо теплі слова хочеться сказати про ветерана війни, педагогічної праці Андрія Тихоновича Прокопенка. В Сарненській середній школі № 4 він викладав українську мову й літературу з 1946 р. Закінчивши педагогічне училище, перші кроки своєї діяльності розпочав з молодших класів, де показав себе здібним організатором, вихователем. Потім продовжив навчання у вузі й почав викладати українську мову та літературу, використовуючи нові методики та удосконалюючи свою педагогічну діяльність різноманітністю в проведенні уроків та виховних годин. Крім педагогічної діяльності Андрій Тихонович активно працював як лектор Товариства «Знання». Цей скромний працьовитий чоловік користувався заслуженою любов'ю й пошаною широкої громадськості.

За сумлінну педагогічну працю нагороджений значком «Відмінник народної освіти» та орденом Трудового Червоного Прапора. Напередодні республіканського учительського з'їзду був удостоєний високої нагороди – йому присвоєно звання заслуженого вчителя Української РСР.

Випускники школи – Тушаковська Валентина Володимирівна – колишній голова райради, Левитський Валерій Михайлович – колишній голова міської ради, Стоноженко Злата Петрівна – колишній методист райвно, Александрович Георгій Борисович – колишній редактор районної газети «Сарненські новини».

Прославили школу випускники, які працювали в різних галузях народного господарства колишнього Радянського Союзу. Серед них: вчителі, медики, генерали, вчені. Наприклад, Веніамін Барташевич – колишній зам. міністра внутрішніх справ УРСР, Георгій Барташевич – полковник міліції, Михайло Коноваленко – працював у генштабі м. Москви, Юрій Бонч-Бруєвич – у військовій академії м. Києва, Ігор Артьомов закінчив Ленінградську медичну академію, працював начальником санчастини на кораблях далекого плавання, Євгеній Баранов – кандидат медичних наук – викладач медінституту м. Горького, Олександр Баранов – м. Тирасполь – замполіт, Дмитро Дишель – кандидат хімічних наук та ін.

До навчальних закладів нового типу міста Сарни відноситься й економіко-правовий ліцей «Лідер». Навіть у назву організатори вклали відповідний зміст – той, хто йде попереду. Заснований 1 вересня 2001 р. У ньому працює творчий колектив педагогів. Серед них вчителі-методисти та вчителі вищої категорії. Учнівський колектив ліцеїстів з 8-го до 11 класу. Частина їх – із сільських шкіл північних районів нашої області. Сама назва ліцею свідчить про обраний напрям профільного, економічного, правового, природничого навчання. До навчального плану введено додаткові предмети: хореографія, іміджкурс, комп'ютерне діловодство, історія держави й права, Конституція України. В ліцеї є також спецкурси: «Бізнескурс англійської мови», «Практикум з граматики англійської мови», «Ділова англійська мова», «Основи генетики і цитології», «Основи християнської етики». Ліцей співпрацює з Київським національним торгово-економічним університетом, Київським

національним авіаційним університетом, Національним університетом України «КПІ», Рівненським технічним університетом, Міжнародним університетом розвитку людини «Україна». Ліцеїсти вивчають дві іноземні мови: англійську й німецьку. Вони активно займаються науково-дослідницькою роботою в науковому товаристві «Ерудит».

Тут розгорнула свою діяльність Мала Академія Мистецтв. До неї входить хореографічна студія «Фієста», художня – «Чарівний пензлик», ліцейський театр «Мельпомена», вокальний ансамбль «Імпульс», літературно-мистецька студія «Пегас», студія технічної творчості «Віночок творчості». В ліцеї працюють 15 предметних гуртків і клубів, спортивні секції з волейболу, футболу, баскетболу. При ліцеї відкрито музей «Вишита ікона», де представлено роботи учнів, виконані за ескізами доктора теології Дмитра Блажейовського.

У місті працюють два навчальні заклади I–II ступеня № 3 та № 6 та школа № 2 I–III ступеня.

За матеріалами, зібраними краєзнавцем Володимиром Леснічуком, відомо, що у Сарнах за часів Польщі була відкрита рільнича школа (рільнича), яка готувала агрономів для роботи в поміщицьких садибах, маєтках та фільварках. Функціонувала вона з 1936 по 1939 рік. Як згадував колишній випускник цієї школи Іван Кузьминський, навчання в ній було платне і досить дороге. Тому тут навчались лише діти заможних людей, причому приймали до неї лише поляків. Навчання проводилося з 6-ї до 18-ї години. Одночасно учні працювали в господарстві школи, а ввечері при газових лампах вивчали рільництво, рослинництво, тваринництво, технології переробки м'ясних та молочних продуктів, олійних культур.

Для учнів звичними були різні роботи: заготівля й вивезення органічних добрив, дров, сімба зернових, садіння овочів і ягідників, збирання врожаю, скиртування соломи та сіна, обмолот зернових та олійних культур, збирання льону, догляд за садом та ягідниками, пасічницьким господарством. Варто сказати, що школа мала підсобне господарство: 176 вуликів на 145 бджолиних сімей, 20 пар коней, 186 голів ВРХ, 376 овець, 59 голів свиней.

Крім того, учні засолювали й квасили овочі, сушили ягоди й фрукти, солили сало і м'ясо, гриби, масло, сир. Все це тримали в холодильниках, для якого заготовляли й завозили лід. З молока виготовляли сметану, сир, масло. Самі пекли хліб і готували по черзі страви в їдальні. Це була дійсно трудова школа.

Навчально-виробнича база школи складалась з двоповерхового навчально-побутового корпусу, складських приміщень, холодильного господарства, тваринницької ферми, молокопереробного пункту, набору сільськогосподарських машин, силосних колодязів. Школа мала 350 гектарів орної землі (з розрахунку по 10 гектарів на кожного учня), 375 гектарів пасовища та сінокосів (11 гектарів на кожного учня). У 1939 р. школа здійснила лише один випуск – 35 агрономів, а вже 17 вересня 1939 р. більшовики ввійшли в місто. Школа припинила свою діяльність.

На базі рільничої школи в 1944 р. була заснована Сарненська професійна школа механізації сільського господарства з підготовки кадрів для села. Її очолював Д. Н. Шестопалов (він же організував Сарненську школу

механізаторів); з 1947 по 1952 рр. – директор Г. А. Єфремов; з 1953 по 1956 рр. – директор П. Н. Гонтар; з 1956 по 1961 рр. – директор В. І. Ятель; з 1962 по 1966 рр. – директор М. М. Сімейко; з 1966 по 1981 рр. – директор П. Т. Ратич; з 1981 по 2006 рр. – директор О. С. Захожий; з 1 листопада 2006 р. – директор М. П. Морозюк.

Наприкінці 1947 р. школа механізації сільського господарства мала лише два трактори (ХТЗ – НАТ і У-2), один трактор для практичних занять, одну автомашину ГАЗ-АА і один неходовий автомобіль «Додж». А вже в 1956 р. в училищі було 10 тракторів різних марок, 5 самохідних комбайнів, 2 причіпних комбайни. Значно збільшилася кількість різноманітного сільгоспремнаненту (плуги, сівалки, борони і тп.). У 1985 р. в училищі нараховувалось 31 трактор різних марок, 9 зернових комбайнів, 19 автомобілів, 10 машин для збирання технічних культур та інша техніка.

Особливий період розвитку профтехосвіти припав на стрибок науково-технічного прогресу: оснащення технікою не тільки промислових, а й сільськогосподарських процесів виробництва, що вимагало величезної кількості людей, які вміли б використовувати техніку. Таким чином, механізатор не тільки посів чільне місце, а став провідною фігурою виробництва.

Історія назв сучасного ДПТНЗ «Сарненський професійний аграрний ліцей» довготривала і різноманітна:

1903 р. – двокласне сільськогосподарське училище;

1936 р. – польська трирічна школа рольнича (ріжнянича), яка готувала агрономів;

1944 р. – школа механізації сільського господарства;

1955 р. – РУМ с/г (ремісниче училище механізації сільського господарства);

1961 р. – сільське професійно-технічне училище № 1;

1969–1998 рр. – середнє професійно-технічне училище № 21;

1998 р. – професійно-технічне училище № 21;

2002 р. – сільськогосподарський професійний ліцей;

2006 р. – ДПТНЗ «Сарненський професійний аграрний ліцей».

Цей навчальний заклад на протязі всього часу відігравав головну роль у підготовці кадрів для сільського господарства і є найстарішим на Рівненщині і другим «по стажу і віку» – в Україні. Училище першим в Рівненській області у 1969 р. перейшло в категорію середніх профтехучилищ. З його стін вийшло вісім Героїв Соціалістичної Праці: Кондратюк Олександра Пилипівна – доярка колгоспу «Україна» Млинівського (нині Демидівського) району – закінчила училище в 1951 р. Звання Героя присвоєно в 1973 р.

Занозовський Олександр Давидович – комбайнер колгоспу «50-річчя Жовтня» Сарненського району – закінчив училище в 1956 році. Звання Героя присвоєно в 1966 р.

Аврамишин Корній Семенович – механізатор колгоспу «Ленінський шлях» Дубровицького району – закінчив училище в 1951 році. Звання Героя присвоєно в 1958 р.

Гребень Володимир Григорович – механізатор колгоспу ім. Шевченка Володимирецького району – закінчив училище в 1954 р. Звання Героя присвоєно в 1966 р.

Солтис Микола Федорович – механізатор колгоспу «Україна» Здолбунівського району – закінчив училище в 1951 р. Звання Героя присвоєно в 1966 р.

Новак Іван Платонович – механізатор колгоспу ім. Кірова Острозького району – закінчив училище в 1952 р. Звання Героя присвоєно в 1971 р.

Олівєвський Андрій Сергійович – бригадир тракторної бригади колгоспу «Маяк» Радивилівського району – закінчив училище в 1950 р. Звання Героя присвоєно в 1971 р.

Данилюк Олексій Мусійович – бригадир тракторної бригади колгоспу ім. Жданова Гощанського району – закінчив училище в 1956 р. Звання Героя присвоєно в 1973 р.

За весь період ліцей підготував близько 45 тисяч кваліфікованих робітників для народного господарства. З 1959 р. і по даний час заклад готує водіїв для Збройних Сил України, здобули професію більше семи тисяч чоловік. Майже 300 випускників ліцею нагороджені урядовими нагородами. Серед них: Іллюк Володимир Петрович, Васильчик Іван Кіндратович, Кобринчук Григорій Федорович, Кичан Іван Трохимович, Мельник Кіндрат Олександрович, Дуць Петро Григорович, Ярута Микола Володимирович, Боярчук Михайло Григорович та багато інших.

У 90-х рр. контингент учнів становив 800 чоловік. Ліцей продовжує підготовку фахівців для сільського господарства, а також водіїв для Збройних Сил України. Сьогодні до послуг учнів 16 навчальних кабінетів для теоретичного навчання, 4 лабораторії, 6 майстерень, навчальний полігон, на якому є 15 тракторів різних марок, 3 зернові комбайни та інша с/г техніка, 12 автомобілів, автодром, трактодром та інші.

Свою історію має вище професійно-технічне училище № 22, яке пройшло своєрідний шлях розвитку і становлення. У 1961 р. відкрито училище, його першопочатковий статус як технічного училища № 15, належало до Держкомітету водного господарства Ради Міністрів УРСР і готувало кадри робітників з меліоративних робіт. У березні цього ж року до виконання обов'язків директора училища приступив Микола Мусієнко зі своєю командою, до якої входили заступники Петро Бартак, Сергій Полютін та старшого майстер Олександр Музичук.

Документи училища свідчать, що створення матеріально-технічної бази починали, як кажуть, з миру по нитці. Отримали автомобіль ГАЗ, в іншому місці – ЗІЛ-50, потім – екскаватор ТЕ-2 та ін.

Від часу створення училища відбулося багато змін, багато ступенів зростання: ТУ-9 Львівського міжобласного управління профтехосвіти, ТУ-15, ТУ-40, СПТУ –2, СПТУ-22, а з 1992 року – ВПТУ-22. Сам факт набуття училища статусу «вищого» став можливим при високій досконалості матеріально-технічної бази, високого професійного рівня викладацького колективу

училища. За період роботи із стін училища вийшло більше 14,5 тисяч спеціалістів народного господарства, які працюють у всіх куточках України.

Директорами училища були Мусяєнко М. А., Назарець М. І., Цицюра П. Т., які внесли вагомий вклад в розвиток і становлення училища. Зараз його очолює Володимир Павлович Городнюк – досить перспективний, гнучкий, оперативний, далекоглядний керівник. Він, у досить складних нинішніх умовах ринкових відносин, шукає можливості для впровадження нових форм роботи, інновацій. Підтвердженням цього є постійний і успішний пошук на хаотичному ринку попиту на ті чи інші професії, введення в початковий процес все нових і нових спеціальностей, що базується на досконалому знанні сучасної техніки, на вмінні випускників користуватися у своїй праці комп'ютером. Тому-то училище зуміло не тільки вистояти в кризовий період, а й успішно йде вперед, цілком виправдовуючи наданий йому статус «вищого».

Училище готує: техніків-механіків, майстрів-будівельників, бухгалтерів, майстрів з меліорації, операторів ЕВМ, перукарів, секретарів керівника підприємства чи організації. Тут учні навчаються різьби по дереву, плетінню з лози. При училищі функціонують навчально-виробничі центри. Один з них здійснює підготовку кухарів-кондитерів, навчальною базою служить бар «Нептун». Інший, будівельний, створений за участю німецько-української фірми «Хенкель-Баутехнік», де готують фахівців за новітніми технологіями і використанням найсучасніших матеріалів країн Європи. Підготовка таких професій робить можливим влаштуватись випускникам на роботу.

До послуг учнів 36 кабінетів, 9 майстерень, 15 лабораторій, 100 сучасних комп'ютерів, два спортзали тощо. Свої знання і вміння молоді передають 17 відмінників освіти України, 23 викладачі вищої категорії, 16 майстрів.

До послуг вихованців: гуртожиток, бібліотека, стадіон, актовий зал, диско-клуб, відеокафе, кабінети для занять гуртків з художньої самодіяльності й технічної творчості, спортивних секцій. При училищі створено чудовий музей, експозиції якого розповідають про його історію, ветеранів праці училища, долі його випускників. В окремій залі експонуються вироби з лози, різьби по дереву, виготовлені учнями під керівництвом досвідчених майстрів виробничого навчання.

Для залучення дітей до позакласної та позашкільної роботи в місті 2 травня 1948 р. на зльоті піонерів було засновано Будинок піонерів (тепер Будинок дітей та молоді). Його першим директором стала Марія Ісаківна Гільтман. Головним завданням цього закладу було налагодити роботу районних Будинків піонерів з організації змістовного дозвілля дітей та підлітків, розширити мережу гуртків різних профілів, створити нові цікаві методики, залучити дітей до піонерської та комсомольської діяльності. У 1952 р. на посаду керівника Будинку піонерів була призначена Валентина Опанасівна Рогозіна. Розширюється кількість технічних і натуралістичних гуртків, а саме: судномодельного, авіамоделного, автомобільного, пізніше моделювання сільськогосподарських машин, радіоконструювання, юних натуралістів. Створюється база для розвитку художньої самодіяльності. Для

цього створюються гуртки художнього читання, танцювальний, хорового співу, інструментальний, народних промислів та ремесел, вишивання, в'язання, крою та шиття.

Стіни Будинку піонерів вже не можуть вмістити всіх дітей, які бажають займатися в гуртках. У 1976 р. на вул. Ковельській побудовано триповерхове приміщення загальною площею 2149 кв. метрів. На посаду директора було призначено В'ячеслава Михайловича Миронова, згодом – Злату Петрівну Стоноженко, пізніше – Галину Антонівну Бікус, які дбали про виховання дітей та молоді в дусі патріотизму й героїзму, залучали в гуртки в позаурочний час.

З проголошенням незалежності України, впровадженням демократизації, багатопартійності, перед закладом ставляться нові умови. Тому у вересні 1991 р. Будинок піонерів було перейменовано на Будинок дітей та молоді. Проводиться велика робота з покращення матеріальної бази закладу. Тут обладнано 17 творчих лабораторій і кабінетів, актову, спортивну залу, комп'ютерний, танцювальний класи, музейну кімнату, працює 14 творчих об'єднань: етнографічний центр «Любисток», науково-технічної творчості, екологічно-натуралістичний прес-центр, хореографічна, театральна, вокально-інструментальна студії, клуби за інтересами, школи раннього естетичного виховання «Інтелектуал», об'єднання художніх промислів та розвитку творчих уявлень.

Весь навчально-виховний процес в дошкільних закладах ведеться на засадах гуманізації, демократизації, педагогіки співробітництва та тісної співпраці з батьками.

Сьогодні молодий енергійний колектив Будинку дітей та молоді, який постійно у пошуку нових технологій, шляхів удосконалення навчально-виховного процесу, очолює випускник Рівненського інституту культури Віталій Степанович Круглик.

З метою всебічного розвитку дітей, взаємодії школи, сім'ї, громадськості у місті створено клуб «Юність». Опікується ним міськрада. Цей позашкільний заклад працює за напрямками: фізкультурно-спортивний та художньо-естетичний. У позаурочний час тут діти реалізують свої творчі здібності, розвивають талант, організовують дозвілля. Тут діє 6 гуртків, до яких залучено 320 дітей. Гуртківці – активні учасники загальноміських свят, конкурсів та фестивалів. На базі клубу проводяться семінари, диспути, вечори-вшанування. Вони тісно співпрацюють і з фізкультурним клубом інвалідів «Повір у себе».